

VERGŐDŐ MAGYAR VIDÉKEK

GARAI JÁNOS
riportkönyve.

Szentes Testvérek könyvkiadóvállalata.

Az írótól eddig megjelent;

Perspektíva. Versek, 1930.

Avas meleg. Versek, 1931.

Sarlós magvető. Versek. 1933.

Így élnek az urak. Kisregény, 1933.

Nyárutó. Versek, 1934.

Nyomatott; Szentes Testvérek könyvnyomdájában Tata-Tóváros
Esterházy ucca 25. sz.

ELŐSZÓ

Az itt következő oldalakon négy riportot talál az olvasó, Magyarország négy különböző vidékéről. Szociográfikus külszíni, tudományos alapot ne keressen senki, mert az hiányzik belőlük. Úgy adok vissza minden, ahogy láttam.

1935 tavaszától őszig mint egy budapesti folyóirat ügynöke jártam az országot. Az a néhány hónap, amely a látottak feljegyzése és e könyv megjelenése között eltelt, annyiban befolyásolja csupán az időszerűség, hogy ezeknek a vergődő vidékeknek az életszínvonala azóta még mélyebbre süllyedt. Csak így adódott lehetőség arra, hogy meglássam a távolabbi vidékek arcát, hiszen engem és a magamosztályabeli írókat nem küldenek össtöndíjjal még belföldi tanulmányútra sem. Szociográfiát írni, több adatot gyűjeni, már helyzetemnél fogva is egyértelmű volt a lehetetlenséggel Azért bocsájtom ezt dőre, hogy akinek kezébe kerül, az már az első oldalon kellő értékszínvonalra állíthatassa be — vagy ha így jobban esik: szállíthassa le — ezt a könyvet.

Akik még kéziratban olvasták, szinte egyértelmű véleményük ez volt: riportok ezek, újságba valók, de semmi esetre sem alkalmasak arra, hogy könyvalakban lássák meg a napvilágot. . . Újságba valók? Nem hiszem, hogy egyetlen budapesti napilap, vagy folyóirat is helyet adott volna nekik — amivel természetesen legkevésbé sem a fővárosi sajtó feltételezett jóakaratát hiá-

nyolom. És hogy nem megfelelő a könyvalak? Lehet hogy — intellektuel-szemmel nézve — az önmagáért való szépirodalomban saját szerkezeti törvényei vannak a Könyvnek, de ezeknél a törvényeknél erősebb az író lelkismerete, aki a módot és az utat kereste, amelyen eljuthatnak ezek a nem teljes sorok azok közé, akiknek szánta őket.

Budapest, 1936. február.

Amit a kézimunka eltakar...

Szívesen látjuk Matyóbólön! — hirdeti magyar, német, angolnyelvű plakátok mosolygó, tarka matyómenyecskéje pályaudvarok és menetjegyirodák falán. Szívesen látjuk Matyóbólön — ha megelégszik a kézimunkákkal és érdeklődésének határa nem terjed túl a Matyóházon és kapcsolt részein ... Ez utóbbi nem szerepel ugyan a plakátokon, de anynyira magától értetődik, hogy felesleges is külön kiemelni, hiszen a Hór-köz, a Margit, Tulipán és a többi nyomorucca élete legkevésbé sem kívánkozik a forgó idegenek szeme elé.

A Matyóházat minden odavetődőnek illik megnéznie. E sorok írója ennek ellenére nem nézte meg. Bizonyára szégyen ez a sokat emlegetett kultúra szemszögéből (amely kultúra talán még jobban forog — a sírjában — mint a mezőkövesdi idegen) de amikor már közvetlenül pergett le valaki szeme előtt a meztelen matyóélet, ez a Potemkin-attrakció már igazán nem érdekelheti őt.

A község messze van az állomástól. Aki sok poggyásszal érkezik és úriember, kocsin teheti meg az utat, személyenként ötven fillérért, Ha paraszt; cipelje. Ahol a házak kezdődnek, a falakon és palánkokon a közelmúlt képviselőválasztások nyomai, mésszel mázolt kortesbuzdítások kísérnek végig, bármerre járok a faluban. Az egyik: éljen Zsóry! A másik: éljen vitéz Oláh! Ez a Zsóry, a járás egykor főszolgabírója, nem lehetett valami népszerű a kerületben, noha most néhány szavattöbbséggel országgyűlési képviselő. Az *F* betű csaknem mindenütt feltűnik „plakátjain“, így: Féljen Zsóry. Egyébként inkább az ellenzéki Oláhot éltetik.

Az első külsőség, amely szembetűnik: a matyónő. A lányok befont, leeresztett hajjal járnak, az asszonyok fejkendővel, amely alatt hegyesen, kupcszerűen tornyosodik a hajuk. Valaki megmagyarázza: a mezőkövesdi lányt a házassági ceremóniák után „fel kontyozzák“ az asszonyok, vagyis kontybatűzik a haját és valami kemény anyagból, alighanem kartonpapírból készült kúpot erősítenek a konty tetejére, amely hegyesen, elállóan meghosszabbítja a fejet. Ezt a szörnyű tákolmányt egész életükön át viselik, mert így kívánja a helyi tradíció. Az úgynevezett „felvilágosult“ egyének, akik magukban bizonyára megmosolyogják az exotikus népeket, üt tátott szájjal, nemzeti csudaként bámulják ezt a barbárságot és ahelyett, hogy — legalább — „a civilizáció nevében“ helytelenítenék a mezőkövesdi asszonyok egészségtelen öltözékét, még kiállítják és mutogatják

ezeket a szerencsétleneket, mint a Victoria Regiát, vagy az állatkerti gibbonmajmot. Némely szempontból ez érthető is, mert hogy a matyókultusz sem zajlik le profit nélkül — az egyszer bizonyos.

Mezőkövesd: nagyközség. A múlt század nyolcvanas éveiben fokozták le városról községgé. Megkapta a falvakat megillető csendőrséget, *de megmaradt a városi maradvány is, a rendőrség*. A különbség csak annyi, hogy ezek az úgynevezett „községi rendőrök“ holmi kisbíró-szerű hivatalt is betöltenek, Egyenruhájuk hasonló az államrendőrkéhez, csak éppen a gumibot hiányzik az oldalukról.

Az uccákat két esztendővel ezelőtt keresztelték el, de neveiket még senki sem tudja. A fiatalok is még arra emlékeznek, amikor a község négy részre, az ő szavukkal: *négy tizedre* oszlott. (Vájjon jó matematikus volt-e az a köztényező, aki a régi szép időkben negyed helyett tized névvel ruházta fel a négy kerületet, vagy a hiányzó hat tízedet el-sikkasztotta a közigazgatás?) Az uccák nevei négy csoportra: női, virág, fa és gyümölcsnevekre oszlanak, ezeken kívül uccát kapott természetesen egykét nemzeti „nagyság“, sőt ilyen nevek is akadnak, mint Hór-köz, Pece-sor. (Nem pöce, hanem pece, mert a patakban annakidején apró halakat fogtak, pecéztek. De a patak már kiszáradt és holt medre rászolgálhatna a másik névre is.) Az elkeresztelelés után minden számtábláért két pengőt kellett a ház-

tulajdonosnak fizetnie, de a táblák két év után már rozsdásak, olvashatatlanok, panamaszaguak.

A házak. Nem is házak, hanem töpörödött viskók. A fal vályogból épült, a tető nád. mindenütt nád. Ha egyszer tűz támadna Mezőkövesden, egy óra alatt leégne az egész falu. A szobák alacsonyak .mesztergerendásak. Az ablakok hihetetlenül aprók. Legtöbbjüket beépítették a falba, nem nyithatók, a szobák nem szellőztethetők. A téli gyér fűtés kiillanó melegét többre becsülik az egészséges levegőnél.

Mezőkövesd népe bizonyára szívesebben élne olyan egészséges levegőben, amelyet mondjuk egy tágas szobájú, nagyablakú kockaház nyújthat, De — és ez is a falvak tragédiájához tartozik — nemcsak nem hallottak még a modern építészeti remekekről, amelynek felépítésére sem lenne pénze a falusi embernek, hanem egyáltalán: *merne e valaki ma modern házat építeni a vidéken?* Hiszen az — ugyebár — köztudomású, hogy „a kockaház távol áll a magyar néplelektől“! Maradjon hát csak az a bizonyos „nádfödeles kis házikó“ —ha még oly egészségtelen is.

Nem kell azért azt hinni, hogy minden ház ilyen. Akad két hatalmas, egészséges épület is Matyóbólön.

Egyik az apácák zárdája, a másik a csendőrlaktanya.

Kórháza viszont nincs a községnek.

A budapesti kézimunkatőzsdét mindenki isme-

ri. De azt már csak kevesen tudják, hogy azok az asszonyok, akik a Nemzeti Színház előtti téren szorgalmasan kézimunkáznak, csak *ál-matyók*, egyszerű alkalmazottai a mezőkövesdi kézimunka-exportőröknek. Naivitás volna azt hinni, hogy bizományi árut kezelnek, vagy még inkább, hogy saját készítésű kézimunkát hoznak forgalomba. Ez a kézimunkázás számukra csak unaloműzés, a vevők számára pedig — jó kapitalista számítással — hangulatkeltés.

A matyóproletárok kizsákmányolása a következőképen történik:

Az exportőrök megbízzák az asszonyokat előre meghatározott mintájú és mennyiségű terítő, blúz stb. elkészítésével és egyben átadják a munkához szükséges anyagot is. A munkaviszonyok ismertetésére egymás mellé állítom az egyik budapesti hetilap tudósítását és a saját megfigyelésemet. A „Reggel“ 1935 szeptember 2-íki számában írja: „Az ing-blúzok munkabére 10 fillér. Gyakorlott, jó munkaerő ebből kettőt tud elkészíteni naponta és így óránként 1-2 fillért keres ...“ A továbbiakban különböző blúzoknál 8-10 órai munkaidő mellett 2.4-3.6 fillér órabér mutat ki s mint a *legnagyobb kereseti lehetőséget* tünteti fel a legdíszesebb, legszebben min-tázott blúzokat, amelyeknek elkészítése 30-40 munkaórát igényel s amelyeknek darabját 1 pengő 75 fillérrel fizetik.

Ezeknek az adatoknak a valóságáról mezőkövesdi kirándulása alkalmával személyesen győződött meg Bornemisza Géza, a Gömbös-kormány ipari

minisztere. Nem emlékszem már pontosan, hogy megdöbbent a miniszter, vagy csak megrendült, elég az hozzá, hogy *sürgős segítséget* ígért. A hivatalában úgylátszik már nem volt olyan sürgős, mert a rendelet, amely a munkaviszonyokat szabályozza, több, mint két hónapot késett. És mi volt ez a „segítség“? 80 *fillérben* állapította meg a legalacsonyabb napi keresetet, a *munkaidőről* viszont nem intézkedett egyetlen szóval sem! De hogy a profit azért megmaradjon: a kézimunka exportárát mintegy 90 százalékkal emelte magasabbra az eddiginél. És mindez után hívják: a Gömbös-kormány reformpolitikája. *)

Az én megfigyelésem szerint egy bizonyosfajta blúzért 45 fillért kap a matyóasszony darabonként. (Az órabér, mint olyan, Mezőkövesden ismeretlen fogalom). Két nap alatt ebből legjobb esetben hármat tud elkészíteni, de akkor már reggel hat-hét órakor a kapu előtt görnyed — rossz időben a levegőtlen, félhomályos szobában vakul — ebben a helyzetben találja őt az alkonyat és az este. Napi 12-14 órai munkaidő mellett heti 4-5 pengőt keres a matyóasszony, közben elrohad a tüdeje, elsötétül a szemvilága, nem hiszem, hogy őröl mintázták az idegenforgalmi plakátok mosolygó maskaráját ... — Még jó — mondotta egy alkalommal az elöljáróság egyik embere, — hogy a ház előtt kézimunkáznak, tiszta levegőn vannak legalább! — Tiszta levegőn? Porfelhőt kavar a legkisebb szél is, de ez még hagy-

*) Lásd az írótól: „A rendezett matyókérdés“. Népszava, 1935. XI. 17.

ján. Mit csinálnak télen, vagy esős időben, amikor öten-hatan gyűlnek össze egy apró szobában? A lakásviszonyok és a táplálkozás következtében (erről majd később) *Mezőkövesd a tiidővész egyik főfészke-Magyarországon.*

A „viszonyok“ romlása következtében természetesen erősen csökkent bizonyos körök kézimunkavásárló képessége s így a munkabérek is megfelelő arányú csökkenést mutatnak.

De hogy a vállalkozót mégsem kell félteni, bizonyítja az álmattyó, akitől a Nemzeti Színház előtt megkérdeztem egy 45 fillér munkabérrel terhelt kézimunka forgalmi árat. Szemrebbenés nélkül válaszolt:

— Hat pengő, kedves.

— Hanem volna az a kis földünk, amin krumpli, bab megterem, tessék elhinni, éhen pusztulnánk a télen valamennyien,

Az a kis föld: keskeny kert a ház végében. Legjobb esetben 100-150 négyzetméter. Számítsátok ki, mennyi krumpli és bab teremhet meg rajta, aztán állapítsátok meg, mekkora adag jut ebből fejenként és naponként, ha télen és nyáron, tavasszal és ősz-szel ebből él az egész család.

Jellemző tünet, hogy lépten-nyomon, minden második házban ugyanaz a panasz: „*még sóra sem telik!*“ És hogy nemcsak aféle helyi szólásmondás az egyik legfontosabb tápcikk hiányának panaszolása, az kitűnik délidőben a konyhák fazekából, de a

munkabérből is kiszámítható.

Ritkaságszámba megy a gyermek is. A törvény tiltja a magzatelhajtást, a szociális helyzet követeli — a kettő összeütközéséből jön létre a bábák, javasasszonyok, sőt *a terhes nőknek önmagukon végrehajtott számtalan műtéte*, amelyek közül nem egy végződik halálosan.

Alig múlik el nap, amikor ne volna matyótemetés.

A férfiak többsége földműves. „Sommások“, amint errefelé nevezik őket. A környező nagybirtokokon dolgoznak tavasztól őszig, akik távolabbrá kerültek el, azok még vasárnap sem juthatnak haza. A kosztjukat a gazda adja: hetenként egy kiló szalonnát, három és fél kiló kenyeret és naponta egy tányér levest, A kenyér és a szalonna egész heti adagját egyszerre porcíózzák ki; hogy a kánikula idején milyen állapotban van a legfrissebb kenyér is, az elképzelhető.

De hogy az a harmadnapos (nem három, hanem kiosztás után harmadnapos!) kenyér milyen volt, amelyet egy sommás küldött haza mutatóba — nehéz leírni, ha nem akarom, hogy a reformelemek a saját körükben mind gyakrabban felhangzó „szociális giccs jelzővel illessékk ezt a riportot. Röviden a kenyér zöld volt a penésztől. Saját szememmel láttam a azt kenyeret, amelyet a földesúr napszámosaival etetett s egy közülük való állítása szerint avas és pondrós

a szalonna is, amelyet kapnak.

Ez a kenyér eljutott valamilyen úton a járási orvoshoz is, aki azt rövid vizsgálat után ehetőnek, pontosabban „evésre alkalmasnak“ találta. És a sommások meg is eszik, ha nem akarnak éhenhalni. Az egyik ember megkérdezte tőlem: mit tetszik gondolni, mit szólna a gazdánk, ha megkínálnánk ezzel a kenyérrel, meg szalonnával? . . .

. . . Ilyen az igazi, a meztelen matyóélet. Senki se csodálkozzék tehát, ha — ami nyílt titok — mindeneknek anyja: a gazdasági helyzet a prostitúció mesgyéjére loki a csinosabb matyólányokat.

Az iparosok helyzete hajszálra ugyanezilyen. Egy asztalossegéd napi 12 órás munkaidő mellett kilenc pengőt kap egy hétre, a cipészsegédek munkabére ugyanennyi. A mesterek panaszkodnak, hogy a földművesek képtelenek megfelelő árat fizetni a munkáért. Például a hajdan negyvenötpengős csizmán ma alig lehet 1-2 pengős haszonnal túladni, még így is drágálják a hetipiacon.

Szervezettségről, gazdasági harcról szó sem lehet. Kérdeztem egy-két matyót: miért vállalnak munkát ilyen ínségbérért? A válasz mindenkor ugyanaz: kell a pénz, ha mi nem vállaljuk, vállalják a szomszéd községekben. Ott is megtanulták már a matyómunkát! „És hogy tetszik azt képzelní, hogy két ember

összetartson *ma*, amikor két fillérért még az édesanyukat is eladnák? ...“

Kultúra? Gimnáziuma van Mezőkövesdnek, amelyben a francia nyelvet tanítják. Franciául beszélő matyót nem találtam s ebből azt kell hinnem, hogy a gimnáziumba csak úrigyerekek járnak. Beszéltek egy tanárról, aki állítólag azt mondta egy diákjának: eriggy kapálni, parasztnak nem kell iskola! A napilapok közül eladnak négy Népszavát (a föld és a kézimunka proletárjainak „még sóra sem telik“, nemhogy újságot olvasnának) egyéb lapok hasonló mérsékelt példányszámban fogynak. A földműves és az iparos azelőtt legalább vett vasárnap egy „Frisset“ vagy egy „Függetlent“, nem azért, mintha ez utóbbinak politikai állásfoglalását a magáévátette volna, hanem *mert olcsó*. Ma már vasárnap sem bírja megvenni. „Könyvek? Egy hónapban egyet-kettőt haeladunk, van úgy, hogy annyit se“ mondja unottan a trafikos, aki egyúttal könyvkereskedő is. A szociáldemokrata pártszervezetben alig tudják a tagok a csekély járuléket befizetni. A keresztény iparoskörben folyik valamelyes élet: ivászat, kártya, kugli. Az öregebbek vasárnap délelőttönként belenézegetnek egyikmásik újságba a fiatalok ellenben nem túlságos érdeklődést mutatnak a sajtó iránt. Akinek nem jut kártya, vagy dákó, az hangtalanul, egy fröccs, vagy egy pohár sör mellett kibicel a többinek. A kugli; csak a mesterek szórakozása. Mester és segéd nem

szórakozhatik együtt és nem ülhet egy asztal mellé a mezőkövesdi iparoskörben.

Lakik itt egy derék ismerősöm, aféle „barátom“. Évek során át minden nyáron együtt jártuk Pestet — vidékinek még ma is eseményszámban megy, ha feljuthat a fővárosba. Igyekszik ilyenkor barátra szert tenni — barát: ez alig több, mint idegenvezető — akinek révén megismerkedhetik közvetlen közelről azokkal a különlegességekkel, amelyeket Pest rejteget az egyhangú, ezer szempártól figyelt, ezer szájjal bírált életmóhoz szokott falusiak és kisvárosiak szemében.

Ezzel a derék barátommal is így akadtam össze valahogy Budapesten. Társadalmi törvény, hogy a mi régi, úgynevezett „baráság“-unkból a hosszú távollét után már csak a hajuknál előráncigált emlékek maradtak fenn, hiszen itt, az ő falujában, már szilárdnak érezte talpa alatt a talajt, amelynek saját szigorú törvényei szerint kellett elnie és viselkednie. Két-három szó elég volt, hogy meglássam: a helyi nagyságok lefelé tekintély tartó és felfelé tekintélynyaló zártkörét, vagy a Magyar Úriasszonyok Lapjának fonnyadt irodalmi emlöjén nevelkedett finomkodó, mamás úrilánykák társaságát egy világért se lett volna hajlandó már felcserélni egy át-újságolvásott, feketekávés délutánra a Simplon kávéházban. Elmondta, hogy tiszttiselő lett a közsegházán és egyben leventeoktatón is; majd hamarosan búcsúzott, bizonyára nem akart a társaságomban mutatkozni. Mert ha megkérdik tőle, ki ez az ember („ki“ alatt

sohasem a név, minden a foglalkozás értendő) nem mondhatja, hogy ügynök, mert talán a Pecepatak is kiöntene a még ki nem száradt medréből, ha megtudnák a számottevő tényezők, hogy „miféle“ emberekkel társalog az uccán . . . Egy jótanácsot minden esetre kaptam tőle: hol lehet jó füstöltszalon-nát vásárolni. A tanács, tekintettel a tárgykörre, százszázalékosan megfelelt a mezőkövesdi vezető köröök társalgási színvonalának.

Hűséges, pontos tiszttiselő volt a barátom, ezt megállapítottam róla a következő vasárnap délutánján, amikor a véletlen másodszor és egyben utoljára összehozott minket. Éppen az apácák propagandaeladásáról jött (előadás gyermekszereplőkkel, mindegyik gyermek hoz néhány szülöt és rokont, mindegyik szülő és rokon hoz tíz-húsz fillér belépődíjat), de a felénél otthagya, mert várt egy „kis úrilányt“ aki éppen a kálvinista templomban ájatatoskodott. Kérdezősködtem a helyi dolgokról, megtudtam, hogy tizennyolcezer „lélekből“ áll Mezőkövesd lakossága, (a „lelketlenekkel“ együtt?) pontosan tájékoztatott a munkanélküliségről is; nincsen munkanélküli, csupán egy pár dologkerülő naplopó, akik hetven-nyolcvan fillért megkereshetnek naponta, nemelyik egy pengőt is, de nem akarnak dolgozni menni, nem ők, az istennek se.

Az éjszakai hazamenetel külön kirándulásnak számít és eleinte fél doboz gyufámba került eseten-

ként. Amikor az uccának, amelyben lakom, egyik végét megtalálom és elindulok rajta, előrek egy kis térségre, amelynek gémeskút ágaskodik a közepén. (Mezőkövesd vízforrásai a gémeskutak. Van két-három artézi kút is, de azoknak a csövét kaviccsal tömték el a gyerekek, az elöljáróságnak nem jut eszébe, hogy azokat meg is lehetne javítatni.) Hol folytatódik az én uccám? Töprengék, miután meggyőződtem arról, hogy a szemben fekvő uccaréssz, amely „útépítészetileg“ a folytatása kellene, hogy legyen, egészen más nevet visel. Barangolok jobbra, barangolok balra, saroktáblák nincsenek a házakon, csak rozsdaette számtáblák, Közben körmömre égnek a gyufaszálak, mialatt lángjuknál a táblákról keservesen kisillabizálom az uccanevet, néhányszor kibocsaklik a bokám a gödrös, köves talajon, mert a főucca gyér fényeinek kivételével sehol egyetlen uccai lámpa! Kilenc óra után már nemigen jár senki házon kívül, ez az idő itt már éjfélnek számít, ha jár is nincs köszönet benne, mert még a saját uccájuknak sem tudják a nevét; mezőkövesdi tar-tózkodásom alatt nyolcízben kérdeztem uccanevet, nyolc ember közül hat azzal válaszolt: nem tudom, kérem merre van, ezekkel a nevekkel felforgatták az uccákat, én bizony nem nagyon néztem meg a nevüket! Főjegyző úr, aljegyző úr, mivel magyarázzák „né-püknek“ ezt a nemtörödömségét? . . . Félóra múltán miután a negyed falut összejártam, illetékes községi tényezők dicséretére megállapítom, hogy az ucca másik fele az első felével — párhuzamosan halad . . .

(Mentőkörülmény, hogy nem ez az egyetlen, amelyik többször török U alakba. Okos keresztapjuk lehetett az uccáknak, annyi bizonyos. Végre hazaérek. Megrántom a madzagot a kapun, mert a parasztházak kapuin és ajtóján madzagra járó fanyelv helyettesíti a kilincset. (A suszterek vékony bőrszijjat használnak spárga helyett, amelyről meg lehet tudni a ház lakójának a szakmáját s így sokszor cégtáblául is szolgál.) Az étel -és koromszagú konyhán át bejutok a szobába és meggyűjtem a petróleumlámpát. Mert villanyvilágítás egy két „úri“-és kulákház kivételével még ismeretlen Mezőkövesden, ezerkilencszázharmincötben.

Mezőkövesdiek... A hétköznapi igavonás után vasárnap felöltik az úgynevezett „díszmatyót“. A férfiak virágos, cifra kabátot, magas, kerek, keskenyszélű keménykalapot, amelyet gumival erősítenek a fejükre, pontosabban a homlokukra. Olyan, akár a vásári bohócsapka. A nők, — főleg a gazdagabbak, akik így mutatják, hogy ők magasabb társadalmi osztályba tartoznak, mint a kézimunka egyszerű bérunkásai — döglesztő hőségen is csuklóig gombolt ujjú, magasnyakú ruhában, tucatnyi földet seprő szoknyában lépnek az uccára. Sűrű, függönyszerű gyöngysort viselnek, amely lelőg a mellükre, messziről olyan, mintha szakálluk nőtt volna. Fejüket éktelen, barbár cafrangokba szorítják, és ma még nem tudják, hogy nemzeti specialitásként elkönyvelt maskarájuk minden épérzékű ember előtt csak sajnálkozás tár-

gya. Szalmacséplés volna itt minden propaganda, mai osztályhelyzetükben munkakörüknek megfelel a matyóruha is, de egyszer, előbb vagy utóbb, Mezőkövesd felett is elfordul majd az idő tengelye és szinte látom magamelőtt a képet, amint az asszonyok, lányok sorban hajigálják le magukról a sallangos matyódresszt, hogy testhezállo munkásruhába bújjanak — máskép nem lehet a gépek mellé állni, az iparosított Mezőkövesden . , .

Ma még ez egyelőre — ábránd. A valóság itt pereg le a szemem láttára, például a vasárnap délutáni szórakozásuk: séta a főuccán. Fel és le, fel és le. Legény legénnyel, lány a lánnyal jár együtt, a lányok egymás kezét szorongatják, vagy zsebkendő egy-egy sarkát himbálják. *Sehol egy egymáshoz illő, egészséges pár...* így kívánják ezt az öreganyákról unokáakra szakadó megdohosodott dogmák s amíg a földgolyónak ezen, vagy azon a helyén testi és lelki egészségben élik le az emberek fiatal éveiket, addig itt mindenki nembeli fiatalok magukbafojtott lázadással hánykódnak a saját nembeli iránt érzett tudatalatti vonzódás és a rosszul értelmezett szabadszerelem két véglete között, így él, így vergődik a gazdasági és kulturális elnyomás ólomsúlya alatt Mezőkövesd népe: a kiállítások és idegenforgalmi plakátok mosolygó matyója.

A kegyelmes úr bukása.

Nem is olyan régen, még egynéhány évvel a világháború után is, a „cseléd“-jeiről volt híres Jász-árokszállás. Ahogy Kecskemétről a barack, Nagykőrösről az uborka, vagy a szomszédos Csányról a dinnye, úgy került el nemcsak a hevesi városokba, hanem a pesti háztartásokba is az árokszállási lány. És hogy ezek a parasztlányok a konyha rabszolgamunkáját a föld robotjára cseréltek vissza, annak nem a nagyobb föld, vagy osztályuk sorsának jobbrafordulása az oka, hanem az, hogy a középosztály asszonyai maguk végzik a háztartási teendőket, miután gazdaságilag már régen lecsúsztak annak a proletariátusnak a sorába, amelytől, bizony, már *csak* a „születés“ különbözteti meg őket...

Hosszú, árnyéktalan ucca vezet az állomástól a főterre, amelyet itt Móczár térnek neveznek. (Ha a világhírű muzsikus és valami helybeli földesúr-fami-

lia rokonhangzású neve között kell választani, a községi kupaktanács gondolkodás nélkül az utóbbira szavaz.) A járda gödrös, köves, mint minden falusi járda, az ucca egyik sorának házszámai valahogy így következnek: egy, kettő, három, négy, hat, nyolc, tíz, tizenegy, tizenkettő, tizenhárom, tizenöt tizenhét . . . vagyis páros-páratlan hol felváltva, hol vegyesen, A kocsiút porában bokáig süpped a láb, öntözésnek itt se híre, se hamva, ellenben megteremnek a jó tbc-bacillusok, amelyek garmadával szedik áldozataikat a parasztság sorából. De zavartalanul tobzódhatik itt akármilyen betegség, hiszen a legközelebbi kórház Gyöngyösön van, azonkívül sok a költség odáig, dolgozni is kell a tanyákon és a parasztt, ha félhalott, akkor is dolgozni megy. Kórházra se pénze, se ideje és nagyfokú haladásként kell elkönyvelni, hogy ha megvágja a kezét, lótrágya vagy pókháló helyett akárhonnan előkerült vászonrongyot csavar már a sebre. Ellenben Jászárokszállás egésszégügyileg határozottan előnyben van például a szomszédos *Visznek* községgel szemben, ahonnan — magam láttam — kukoricaszárral bélelt kocsin hoztak bár egy beteget a helyi orvoshoz, miután Viszneknek nincs orvosa még ma sem, a hazai fajvédelmi kór-szak tizenhetedik esztendejében . . .

Kerítéseken, fákon, falakon még sárgulnak és zöldülnek a néhány hete lezajlott képviselőválasztások nyomai, a háromsoros plakátok. Senki se vegye rosszné-

ven, ha mindegyik riportban megemlékezem a választásokról. De amikor a bérsgájtó lépten-nyomon arról harsonázik, hogy reformkormányunk mekkora győzelmet aratott és milyen tömegbázissal rendelkezik, mégsem árt ennek a hatalmas győzelemnek a felszínéről kissé levakarni a fekete mázt, hogy megnézzük, mi rejlik alatta? Mert másként fest az országos lelkesedés egy pesti pártklub kényelmes bőrfotójából, vagy egy kávéházi asztal márványlapja mellől, mintha az ember egy ormótlan, alacsony széken kuporodva hallgatja a földművest, aki családostól téssztalevest vacsorázik és közben ilyeneket mond:

— Megbuktattuk Czettler Jenőt, nem kellett senkinek a kormány embere, a kegyelmes úr! Csak a papok voltak mellette. Még a templomban is ki-prédikálták! De mi rászavaztunk volna a vályogosci-gánya is, csak ellenzéki legyen!

Már a plakátharcból is látszott az ellenzéki győzelem. Czettler plakátjait sorban leszaggatták, csak a községháza falán díszselgett egy hivatalos példány mutatóba, Az ellenzéki képviselő, valami Jenes nevű ember, a választás után nyilatkozott a helyi hivatalos lapban. (Az újság címe: Jászvidék, Vegyes Tártalmú kereszteny Hetilap.) Nyilatkozata szerint az ellen párt emberei azzal rágalmazták, hogy a kommunisták is rászavaztak, azért lett ő a képviselő, (Értsd: a Nep helyi szervezete szerint a Jászságban annyi a kommunista, hogy szavazataik száma döntő tényező, egyik, vagy másik képviselő megválasztásánál.) Közönséges hazugság ez — bályegzi Jenes a rágalmat — és *mi-*

után az ellenpárt hazudik, tehát ezért inkább öket lehet kommunistáknak nevezni. A kis Jenes néhány héttel később belépett a ... a Nep-be. Ami természetesen csak emeli a nyilatkozatából kivilágító politikai éleslátást és nagyvonalúságot. És ami semmit sem von le abból a tényből, hogy a jászok megbuktatták egy klerikális kegyelmes urat és rászavaztak volna akár a vályogoscigányra is — csak ellenzéki legyen a more!

Jászárokszállás lakóinak kilencven százaléka földműves. Nagyrészük kora tavasztól a községet övező apró tanyákon él, amelyek csak szekérrel közelíthetők meg, — elzárva a civilizációnak attól a morzsajátót is, amelyet az újság, vagy a rádió jelent. A 14.000 lakosú községnek van ugyan mintegy 200 rádiója, de annak is legnagyobb része a kisszámú urinép birtokában van. Nyáron, különösen nappal, olyan a íalu, mintha csupa öregember lakná. Ök vizáznak a házra, amíg a fiatalok kinn dolgoznak a tanyán. Akinek közel van a földje, reggel megy el és este tér vissza; ennek az általános életmódnak megfelelően a kereskedők reggelöttől nyolcig, délután fél héttől nyolcig tartják nyitva üzleteiket, Napközben csaknem minden fűszerüzlet és mészárszék zárva van. A piac reggelöttől héting tart a községháza előtt, hét-nyolc kofa árul összesen, ritka, aki közülük hétköznap két pengő összforgalmat csinál. Hivatásos kofa nincs, a termelők maguk viszik piac-

ra portékáikat, főzelékfélét, tojást, tejfölt. A tejfölt „ötöd“-önként mérik, egy ötöd: két deci, 12 fillérbe kerül. A tej literje magánházaknál 12-14, a tejszövetkezetben — rosszabb minőségű — 16 fillér. Házaknál vett tejet, piacon vásárolt tejfölt úgy mérik, hogy a mérce szélén tekintélyes mennyiség kicsurog az edénybe, tehát a vevő lényegesen többet kap, mint amennyiért fizetett. Nem ártana, ha a jászárokszállási, de általában a vidéki tejárok gondolkodóba ejtenék egy kissé a tejkartellel áldott budapesti proletáriasszonyokat . . .

És a föld?

Egy parasztasszony mondja: — Egyik nap náunk olyan, mint a másik. Reggel kimegyünk, dolgozunk szakadásig, este már vacsora se igen kell az embernek, örülünk, ha lefekhetünk és alhatunk reggelig. Nyáron még vasárnapunk sincs. Sietnünk kell a kaszálással és a betakarítással, mert ha egy napot késünk, kipereghetik a mag és hiába dolgoztunk, oda van az egész.

Vagyis: ha a parasztnak minden gondolatát a föld köti le, az nem a födnek *önmagáért való* szeretete és szinte vallásos bálványozása, ahogy azt a parasztgiccs-írók és fasiszta előadók feltüntetik. A paraszt nem ura, hanem rabszolgája a födnek és az a bizonyos áldott napsugár, vagy az aranyat érő eső önmagában nem sokat ér, ha az ő munkája nem préseli ki a földből a termést. Fizikai lehetelenség, hogy

a termelés mai rendszere mellett a munkás azazzal kapcsolatos dolgokon kívül más is felkelthesse az érdeklődését, ezért zárul be előttük nemcsak a kultúra, de még a civilizáció legszükebb kapuja is. Ezekből nem marad más számukra, mint — *szabad* vasárnapokon — délelőtt a templom, délután a kocsma és a különböző keresztény gázdakörök. (Nem mint-ha a Jászságban olyan sok volna a zsidó paraszt, de a keresztény jelző ma divatszámba megy az olyan „körök“-nél, amelyeket a plébánosok, jegyzők, nagybirtokosok és ők hasonló kisgazdák alapítottak a közismert „egyetemes“, de semmi esetre sem hitéssel kapcsolatos érdekből.) És van még egy kulturtényező, a mozi. Ez inkább a fiatalok és a hátsó sorokban helyetfoglaló úriosztály szórakozása. A mozi vasárnap tart csak — három — előadást, de itt sem a vászon poégári kultúrát nyújtó hülyeségein nevetnek, inkább a fiatalok nézőtéri csínyjein és megjegyzésein. Előbbire különösen az ülöhelyek: a rögzítetlen, primitív kocsmapadok szolgáltatnak alapot, amelyeket nagy élvezet lehet hintáztatni, esetleg felborítani.

A kultúra így az úriosztály kiváltsága marad, de az se nagyon él vele. Megvan neki a minden nap Függetlensége és az elég. Ez itt a főcikk; vasárnap 20-30 darab is elfogy belőle. Ezt a példányszámrekordot csak a Jászvidék tartja, azt sem tartalma miatt vásárolják, inkább „erkölcsi kötelességből“, mint általában minden vérszegény vidéki sajtóterméket. A többi lap már mérsékeltebb példány-

számban fogy. A Népszavát az egész járás területéről kitiltotta a főszolgabíró, csak az előfizetők kap-hatják postán. — Nam olvasunk mink — mondja egy parasztasszony — ha olvasni akarunk, itt van az imádságos könyv — és mingyárt el is meséli a Szabó Pista esetét, aki „pogány ember“ volt és „azzal büntette az úristen, hogy sehol se tudott munkát kapni“, de egy vasárnap megtért, elment könyörögni a templomba, harmadnapra rá megszűnt a büntetés: Szabó Pista munkát kapott egy építke-zésnél.

Mindezek ellenére nagyon sok paraszt mégis iskoláztatja a fiát. Ennek a magyarázatát (mert hiszen ez, sajnos, magyarázatra szorul) megadta egy „módosgazda“: — Gyöngyösön tanul a fiam, most fog érettségvizsgázni. Majd megmutatom és ennek a szemenszedett népségnek itt a faluban, hogy urat csinálok belőle, nem lesz paraszt, mint az apja! — A szegényparasztnak nem telik az iskoláztatás „luxusára“, a kulák viszont taníttatja a fiát. Meggyőződés ez nála? Nem. Osztály társadalomban élünk, sok primitiveszü zsirosparaszt-apa meg sem értené a tudományok távolabbi céljait, egyetlen kép lebeg csak előtte: a fia, amint az „urakkal“ parolázik. S ha a fiúban később talán egészen más gondolatokat kelt majd az apának ez a lépése, s valamivel közelebb jut egy reális világkép kialakításához — abban az apa eredeti elgondolásának semmi, de semmi része sincs.

Pedig . . . lehetne. Vájjon hallotta e valaki a

jász parasztok közül ezt a szót: *kombájn?* Aligha. Hiszen még az egyszerű aratógép használatát is miniszteri rendelet tiltja — *aratósztrájk kivételével!* — azzal a megokolással, hogy az „elveszi a föld nap-számossainak a kenyerét“ . . . így még elképzelní is. szinte lehetetlen, hogy pl. modern gépeket állítsanak be a mezőgazdaságba, amelyek rengeteg energiát és munkaidőt szabadítanának fel, hogy azokat önképzésre, tanulásra lehessen fordítani. Ez a mai rendszer parasztpolitikája: a termelés időszerű átszervezése helyett vissza a kétkezi munkához, még akkor is, ha a paraszt — az ő szavukkal élve — sültparaszt marad.

A jász lakosság egyéni életét és gondolkodását nem ismerheti meg az idegen,

Ha bemegyek valahova, közömbösen fogadnak, szűk szavakkal beszélnek. Ha kimegyek, kikísérnek, vagy utánam küldik a gyereket. Mi ez? udvarias-ság? Nem hiszem. Inkább bizalmatlanságnak mondanám. Bizalmatlanok a városi ember, a „nadrágos“ iránt. Biztosan tudják, hogy miért. . . Zárt kaput viszont egyet sem találtam. Nagyon sok házba léptem be, ahol tárva-nyitva állt a kapu, a szobaajtó, míg a „gazda“ — így nevezik ott a családfőt — vagy aki éppen őrizte a házat, szomszédolt valahol. Ezek nem félnek a tolvajoktól. De mit is lehetne ellopni tőlük?

Elutazásom napjáról feljegyzek egy epizódot.

Egy két perc választott már csak eí az autóbusz indulásától, amely Jászárokszállásról a vámossyörki állomáshoz viszi a Budapest, vagy Miskolc felé tartó utasokat. (Igen demokratikus intézmény ez az autóbusz, akkor is elindul, ha csak egyetlen utasa van. A benzinköltsége nem tesz ki anyit, mint egy menetjegy ára, Fehérbeöltözött pap tűnt fel az ablakon keresztül, kezében imakönyvet szorongatott, előtte haladt a sekrestyés, aki az oltáriszetséget himbálta. Asszonyok és lányok, akik meglátták, keresztet vetettek és *sorra letérdeltek járda szélén a porba, amíg a pap el nem haladt melettük*. Érdemes volt már csak ezért is Jászárokszállásra jönnöm, hiszen ez a kép sok minden megmagyarázott. Tűnődésemből éles dudálás riasztott fel: indultunk. Útközben elértük még a papot. A túlsó soron éppen akkor térdelt le egy asszony ... Még egyszer visszanéztem. A papot már nem láttam; sűrű, vastag, falusi porfelhő borította el, amelyet kerekeivel vert fel a Jászárokszállás nagyközség főuccáján tülkölö, vágató autóbusz.

Fekete városok közül az egyik.

Egy-két puttonyos, fehér bátyus leszálló és egyetlen vasutas jelzi, hogy emberlakta helyen és nem a nyílt pályán állt meg a Füzesabony és Eger között tolató, egyvágányú vicinális. A községekből csak messziről látszik valami toronyfélé. Takarékos a MÁV, azért nem vezetik a síneket legalább a falvak szélénig, azért kell kutyagolniuk, vagy szekerezniük a népeknek, ha be akarnak jutni a “városba“.

Egy kanyarodó után feltűnnek az első házak, kertek, hátrább egymás hátán a templomtornyok. Az egyik kert alatt, időfeketítette fakerítés mellett libasorban cammog nyolc-tíz fekete pap. Éz az első benyomásom, Egerben vagyunk, a templomok és a papok Egert jelentik, elvitathatatlanul.

Néhány percnyire az állomásépülettől zöldell az Érsek kert. Nem tudom, az érsek tulajdona-e (megérkezésemkor nem láttam a VISSZAVONÁSIG ENGEDÉLYEZETT ÁTJÁRÁS szövegű megszokott táblát) vagy csak az előkelő szomszédság révén kapta

nevét a városi tanácsstól. Hatalmas fák ékesítik ezt a helybeli szemmel nézve kétségkívül romantikus parkot; jó vastag, erős ágai vannak az Érsek-kert fáinak . . . ,

Az állomásról egyenesen a Vasút-uccára lépünk, amelyben van egy kávéházzal egybekapcsolt vendéglő. Egyik cégtáblája szerint Corzó, a másik szerint Korsó a neve. Innen a „gyönyörű“ villasorokkal szegélyezett Deák Ferenc uccába, majd a Széchenyi uccába jutunk. Ez a város főuccája, üzletekkel, bankkal, fővárosi lármájú esti rikkancsokkal, kaszinóval, érseki palotával és prostituáltakkal. Van benne valami Rákóczi út-szerű. A prostituáltak korzója nyáron este fél 7 körül kezdődik és 10 óráig tart. Létszám 5-6 fő, taksa 1-3 pengő, délelőtt, lakáson 50 filléres dömpingár is elérhető, a szükséges vérbaj bacillus mennyiséggel együtt. A Széchenyi uccával ellentétben van Egernek például egy egy Újsor utcája is, ahol esténként hol itt, hol ott hangzik fel egy-egy kétségbecssett üvöltés; a családapák — nappal szorgos földművesek — ilyenkor mutatják meg az asszonynak és a gyereknek, hogy ki az úr a háznál. Bennszülöttek felvilágosítása szerint a bicskázás sem megy ritkaságszámba itt, de rendőrnek, aki a lakosság testi épségére ügyeljen, még nappal sincs nyoma errefelé, nemhogy este, vagy éjszaka.

— Sajnos, sok, mindenre képes, rabiátus, vad ember akad az egri parasztok között — mondja

egy helybeli, aki előtt felvetettem az Újsor ucca kérdését és elmondtam, hogy három ember meg akart verni egy este, mert nem tértem le a járdáról, ahol szembejöttek. Sok rabiátus, vad ember — ezzel el is intézte a maga részéről és egy szót sem szólt arról, hogy cseppet sem csodálatos, ha a tömegnyomor ingerlékennyé teszi a parasztokat és primitív felfogásuk ezenkívül jogosnak tartja, ha a családfő testi fenyitéket alkalmaz akár asszonyával, akár gyermekéivel szemben . . .

1935 tavaszán rémhíreket költöttek arról, hogy Egernek minden termése lefagyott. A helyszínen viszont a parasztok állításaiból kiderült, hogy ez csupán hírlapi kacsa (legfeljebb a konklúziója igaz: „kegyetlen télnek nézünk elébe“ — de annak viszont egészen más okai vannak.) Volt ugyan valamelyes fagykár, de annak „csak“ a szegényparaszt látta kárát, a terjedelmesebb birtokokon nem volt számottevőbb jelentősége. A földmunkások, zsallérek munkájában nem állt be fennakadás, továbbra is rendszeresen kapták a 70—80—100 filléres *napszámbéreket*.

A bortermelésből csak a zsírosparasztok húznak hasznos. Kocsmák, sőt magánházak ablakaiban is hirdetik az egri bikavért, amelynek literje 1.80-2.40 pengő között váltakozik. (Pesten a legdrágább tokaji kerül ennyibe.) A közép- és szegényparaszt gabonát és főzelékfélét termel. Utóbbiak életszínvona-

la a mélyponton stagnál. Lakásuk egészségtelen, döngöltpadlójú. (Télen az ilyen padlón szerzik be az egész évi reumaszükségletüket.) Petróleummal világítanak s egyrészt, hogy minél kevesebb fogyjon belőle, másrészt fáradtan a 12-14 órás munkanap után, már igen korán lefeküsznek aludni. Általában: falun és vidéki városok parasztnegyedeiben este 8 óra után még nyáron is meghal az uccai élet, vacsoráig sötétben ülnek, aztán egész uccasorok vannak, ahol egyetlen világos ablakú ház sincs. Ez a magyarázata, hogy elesnek minden kultúráról, nemcsak az önképzés, de szórakoztató olvasás lehetőségitől is. El kell azonban ismernem, hogy a sok parasztparadék közül, amelyeken megfordultam, a „legjobban szitulált“ „önálló gazdák“ Egerben élnek.

Az ipari munkásság kizsákmányolása viszont igen dicséretes méreteket ölt. A Lakatgyártó uccai gyártelepen 30 fillér az órabér, a kátránygyárból 20 fillér. A kertészuccai hengermalom csökkengett munkáslétszámmal dolgozik. A lisztporos, ful-lasztó, tüdőroncsoló levegőben dolgozó munkások napibére 1 pengő 50 fillér, *amelyből még levonják az OTI járuléket*. Van munkás, aki négytagú családjával él ebből a pénzből! Bérük mellé gyakorlati tanácsot is kapnak a köszönésre vonatkozóan, — a malom falán ugyanis a következő szövegű tábla függ:

Hazafiak köszöntése:
 Magyar feltámadást kívánok!
 Ezzel fogadjuk;
 Hadúr segítsen!

A munkanélküliek számának statisztikai csökkenése céljából a papi város tanácsa útépítési közmunkát indított meg. A kotorók baromi munkájukért 15 (tizenöt) filléres órabér kapnak. Nemcsak nyáron, de télen is abból kell elniök, amit a nyár folyamán megkerestek, mert télen a legcsekélyebb munkára sem lehet semmi reményük.

A szegényparasztnak a napi fáradtságos munka, a petróleumfogyasztás kényszerű mérséklése és a többi gazdasági akadály révén fennálló kultúra latlansága felveti a kérdést: Miért nem találunk valamelyes kultúrát a zsírosparasztok sorai között? A magyarázat egyszerű: a kulák élete külsőleg hajszálra olyan, mint a szegényparaszté. Éppen úgy kora reggel kel és „robotol“, mint a másik, épp úgy takarékoskodik a petróleummal, pontosan olyan egészségtelen a lakása és egyszerű a hétköznapi öltözéke, mint a másik osztályban levőké. Csak a hanghordozásában van valamelyes góög, kicsendül szavából az osztályontudat, ha nem is mond ki mindenki, amit gondol. Csak az ünnepi étkezések ből, ruházatból derül ki, hogy ő már „módosabb“. De amíg az egyik kényetlen megvonni magától és családjától bizonyos szükségleti cikkeket, mert azoknak az ára a legmateriálisabb értelemben vett létfenntartás rovására menne, addig a másik, akinél a táplálkozás, ruházkodás olyan problémamentes folyamat, mint a lélekzés, — a vagyongyűjtéstől irányítatja minden lé-

pését. Azért a töredékkfillérért, amelybe az esti petróleum kerül, inkább nem olvas, pocakja mellett is megmarad „sültparaszt“-nak, akit a földjén — s az ezekből a fillérekből vásárolandó újabb földön-kívül semmi sem érdekel. *A szegényparasztot és a zsíros-parasztot az ormótlan szekrény legréjtettebb zugában lapuló takarékkönyv különbözteti meg — és választja el — egymástól...*

Az ebből fakadó osztálykülönbség természeten sen társadalmi téren is megnyilvánul. A közéleti „tisztség“ek, mint pl. a dalárda, vagy a temetkezési egylet elnöki tisztségének a betöltésénél csupán a katasztrális holdak száma irányadó, mert „módosabb gazdának több szava van az uraknál“. Ha a fiatalok szeretik egymást: mekkora földje van a vőlegénynek? Ha csak egyetlen négyszögöllel is kevesebb, mint az impotens hatvanévesnek, aki szintén szemet vetett a lányra, úgy az apa (a családfő! ...) terrorja inkább a boldogtalanságba kergeti a gyermekét, mert nála a föld beszél és semmi más. A házasság a szülők szemében nem a fiatalok önálló elhatározása, hanem a családi vagyon gyarapításának egyik eszköze. Százszorta gyalázatosabb ez minden kispolgári érdekházasságnál! Es a mindenható apa aszerint igyekszik csereberélni gyermekeit, ahogyan azt — üzleti érdekei megkívánják. Hány és hány tragediának lett már okozója az ilyen szülői szellem, mutatja a gyilkosságoknak és főleg öngyilkosságoknak ez a *töredéke*, amely a népi sajtó útján a nyilvánosságra kerül.

Néhány egri „úriház“-ban, amelyeket még nem mostak el a gazdasági válság hullámai, „cseléd^a-et tartanak. Fiatal parasztlányok ezek, akiket azért küldtek — állításuk szerint — szolgálni, hogy *ne pusztítsanak kenyeret odahaza . . .* Egri házigazdám alkalmazottja, Annuska, csak tizenhárom éves, de kilencnek is alig látszik. Szolgálata abból áll, hogy reggel hatkor már talpon van, este tízkor még motozik a konyhában, ezért kap egy hónapra (vigyázz, nem hétre, hanem hónapra!) öt pengőt. És kosztot. Igaz, hogy vacsoráját állva eszi meg, mert olyankor együtt van az egész család és az ő számára már nem jut szék, az is igaz, hogy hálóhelye egyszerű nyugágy, minden takaró nélkül, az apja mégis boldog, mert a lány jó helyre került, „hiszen a gazdái úriemberek“. Annuskát mindenki tegezi, még a két gyerek is, akiket, noha egykorú velük, Annuska mégis fiatalúrnak kénytelen szólítani. S attól ugye, még lehetnek úriemberek, ha a nagysága egy este bejön a szobámba s így szól: — (délután ugyanis a lányt, akinek éppen semmi dolga nem volt, elküldtem valahova és megfizettem a munkáját) — „Ezentúl nekem adja ide a pénzt, amit a lánynak szánt, mert az én időmből küldi el őt...“ Apróság ez, de jellemző. S hogy általánosítható-e ez? Annuska azt mondja: „Egyformák ezek mind“ és ő csak igazán tudja, hiszen már a negyedik helyen szolgál.

A főucca rikkancsainak napi átlagos keresete kilencven fillér. Ebben bennfoglaltatik már az elő-

fizetőknek kihordott lapok után járó díjazás is. Kevés az előfizető, a rikkancsok, akik a bizományos alkalmazottai, mégis panaszkodnak, mert az egész délelőttjük eltelik kézbesítéssel és egy helyben állva többet keresnek egy eladott lappéldányon, mint-ha házhoz viszik előfizetőnek. A bizományos havi jövedelme 200-250 pengő, az ő belátásától függ, hogy mennyit ad a kihordónak. A Széchenyi ucca újságot tartó üzleteiben minden számottevő budapesti lap megtalálható, még a Népszava is, amelyének uccai árusítása szigorúan tilos. A parasztnegyedek trafikjai már csak *olcsó* lapokat tartanak, mást nem érdemes. Egerben ért a könyvnap is. A város 3-4 könyvkereskedője pesti mintára asztalokat állított az üzlete elé, kirakta a kollekcióját és várta, hogy talán mégis sikerül 5-6 darabbal nagyobb forgalmat elsírni az átlagnál. Némelyik közülük röpcédulákat is osztogatott, a másik öles plakátokon hirdette a könyvnap újdonságait, de a papi város „intelligenciája“ még csak arra sem volt túlságosan kapható, hogy megálljon egy percre, a fedőlapok címeinek elolvásására.

Egyetlen vevőt mégis sikerült felfedeznem; egy rendőrtörzsőrmester feleségét. Háza udvarán, a küszöbre kuporodva olvasott, amikor benyitottam hozzá.
 — Ma hozta az uram — csukta be a könyvet.
 — Kinn árulnak a boltosok az uccán, nem tudom mi ütött beléjük, talán azt hiszik, így többet tudnak eladni? Az uramnak is nagyon mondogatta egyik, hogy vigyen valamit, ismerős volt, hát elho-

zott egyet. Aszongya, nekem hozta, hogy olvassak.

Nevetett rajta, mint valami jó viccen.

— Mi a címe?

Ennek? — Kifordította, megnézte a címlapot: — Korhardt fakeresztek.

— Ki adta ki? — érdeklődtem tovább.

— Ezt? Valami Várkonyi ... — megint megnézte a fedelét — vagy Rákosi. Rákosi Viktor van ráírva.

— Szeret olvasni?

— Nem szeretek én! Ezt is már alig várom, hogy vége legyen.

Miniszter urak, megdicsöült Hallertól Hómanig: ez az a bizonyos kultúrfölény? ...

Egy fiatal parasztnenyecske már velősebben mondta: „Olvasni: az urak dolga. A mi dolgunk: kapálni“. Az urak dolga ez nem a tudatos osztálygyűlőlet hangján hangzott, hanem mintha azt mondaná: sarkalni: a cipészek dolga. Az „úr“ az egri, de általában a legtöbb vidékhez tartozó paraszt előtt ugyanolyan szakmát jelent, mint a pék, vagy a kocsmáros, — akkor is, ha a közöttük fennálló különbségek tényének (ha nem is az okának) felismeréséig eljutott. Mert addig már eljutott. És ami „súlyosbítja“ a helyzetet: *önmagától* jutott el idáig ország-szerte,

A házfalakon sok helyen sápadozik még, az elmúlt OTI-választások maradványaként, a „nemzeti

blokk“ nevű szervezet magyartalan plakátja. (Az üzemek falaira ezeket a plakátokat *felsőbb utasításra* kellett kifüggeszteni). Feltűnő, hogy a szervezett munkások plakátjai közül alig egy-kettő lézeng csupán, az is vagy magasan, vagy megcsonkítva. Erre is megkaptam a magyarázatot: a szervezett plakátragasztók nyomában megbízott egyének jártak, akik a plakátokat még a friss ragasztás után nyomban leszaggatták, A munkásság erre válaszképpen a fasiszta plakátokon szereplő 1-es listaszámot vörös ceruzával 2-re, a szervezett lista számára javították át.

A politikai, pontosabban az ellenzéki pártok munkájának lehetőségéről két szociáldemokrata munkás a következőket mondotta:

— Papi városban élünk, ahol természetesen lehetetlenné igyekeznek tenni a munkásság és parasztág minden politikai, vagy akár gazdasági megmozdulását. 1931-ben volt egy ügyes emberünk, aki beszervezett néhány fiatal parasztot Valaki besúghatta, mert legnagyobb részüket behívták a városházára. „Majd megbarátságolunk benneteket!“ mondták nekik és így sikerült a parasztokat, akik között pedig nagyon sok értelmes ember volt, elriasztani közüllünk ... Ha sztrájk van, egyfelől a rendőrség avatkozik bele, másfelől keresztény szociális sztrájkbon-tókat toboroznak, így akadályozzák meg a kenyér-harcot. A Népszavára aki teheti, előfizet, de már olyan nagy a munkanélküliség és aki munkában áll, az is olyan alacsony békrek mellett dolgozik, hogy ketten-hárman összeállnak és csak így tud-

ják előteremteni havonta a 2 pengő 50 fillér előfizetési díjat. Legszerzettebbek az építők és a festők, aztán a cipészkek. Az érseki líceum nyomdájának egész személyzete tagja a nyomdászzakszervezetnek.

Máskor meg egy építőmunkás vetette fel a parasztnyomort:

— Igaz — így mondotta, — hogy a szegényparasztság ma a végsőig elkeseredett és az a tény, hogy a kisgazdapárt, mint magát ellenzékinek hirdető párt felé orientálódik, nem egyéb ösztönös, de még öntudatlan osztály harcnál. De megfelelő körülmények között százszorta több hevességgel dolgozna a szocialista fronton és örülni keli, ha a mai rendszer mellett *valamilyen keretek között* hangot adhat elégedetlenségének. Különösen itt vidéken, ahol minden ember ismeri a másikat ... A paraszt épp úgy, mint a munkás, ma Pesttől vár minden kezdeményezést.

A továbbiakban, amikor a világhelyzetre és a szociáldemokrata pártra terelődött a szó, már százszázalékos *baloldali terminológiával* beszél. Ez lepett meg legjobban, amikor láttam, hogy *Eger sem szűz már a baloldali emberektől*, . .

Vasárnap két szenzációja akadt Egernek.

Egyik valami fő-fő frontharcos látogatása volt. Klein úr, a zsidó bádogos, akit az egy két alkalommal lefolyó párszavas beszélgetés után bárányszelíd

embernek ismertem, ma korán reggel egyenruhába vágta magát tizenöt-húsz társával együtt és kivonultak az állomásra. Felsorakoztak a sínek mentén, a parancsnokuk végigszaladt a soron: "első tagpár — második tagpár — harmadik tagpár" az öreg bádogos összecsapta a bokáját, kihúzta magát jónéhány esztendővel fiatalabb kollégája előtt, jobbra léptek, balra léptek, végül elhelyezkedtek. A perronon a nézők között valaki megjegyezte: nem volt elég a háború?... A sor nem hallotta meg, csak a legszélső frontharcos fordult hátra haragosan. Perc muh a befutott a vonat, a zenekar rázendített, végül valamennyien elvonultak.

A másik szenzáció félórával későbben zajlott le: megérkezett a filléres gyors. Ilyenkor — azt hiszem, máshol is — illegális menetjegyírodává alakul az állomás környéke. Sok egri jön haza a gyors-sal és sok helybeli készül fel Pestre; utóbbiak az állomás előtt nézelődnek: ki érkezik poggyásszal az utasok közül? Az ilyenekhez odasomfordálnak és halkan megkérdik: van-e eladó jegye? Ha van, egy-két pengővel lebonyolódik az üzlet, de csak suttyomban, mert a filléres jegyek „másra át nem ruházhatók¹" és félő, hogy a jegyeladást észreveszi valamelyik illetéktelen, hivatalos személy. Nem egy „uri" külsejű férfit és nőt láttam a jegvvásárlók között, ami örvendetes jele annak, hogy az a pár pengő különbség a rendes és filléres jegy ára köözött annyira szerepet játszik a középosztálnál, hogy még törvénytelen eszközöket is hajlandó érte igény-

be venni,

Ilyenkor íei virrad a fagy lakosoknak. képeslap-árusoknak és az alkahxû csecsebecse-kereskedőknek, akik „egri emlék“ címén sózzák vacakjaikat a flanc kedvéért vásárló pestiek nyakába. A tájékozatlan „vendégek“ amint kijutnak a tumultusból, elindulnak megbámulni a „nevezetességeket“ — no nem a tihaméri nyomortanyákat, vagy a szalaparti cigányodvakat, hanem a templomokat, a mecsetet, a várat, Gárdonyi sírját, sőt olyan pali is akad, aki nem sajnál hatvan fillért leszurkolni, hogy megszemlélhesse a várhegy katakombáit. Mottó: „ha már itt vagyunk ...“ Egy pesti család — mama és két lánya akinek nyomába szegődtem, megmutatták, hogyan viselkedik a pesti vendég vidéken. Felmásztak egy dombon épült ucca tetejére, nekitámaszkodtak a partoldal korlátjának és miközben a táskából előkerült a felszerelés: felszeletelt kenyér, szétolvadt vaj, rántottcsirke, meg cseresznyéspískóta, azon tanakodtak, merről lehet legegyenesebben megközelíteni a várat. Figyelmüket azonban csakhamar egy szokásos vidéki életkép kötötte le: két egészen fiatal parasztgyerek, akik összeszólalkoztak a közeli nyomókút előtt, hogy melyikük vigyen előbb vizet? Először csak köpködtek egymás felé, majd kövekkel dobálództak, végül ökölré mentek, mama és lányai nagy derülésére. A mama még biztatta is őket ilyenformán: „Úgy, úgy! csak üssétek egymást! Ne sajnáld a fejét! Apád se volt külömb!“ És nevettek, ameny nyire tőlük telhetett. Nem tehetek róla, de szimbó-

lumot láttam ebben a csoportképben; két parasztgyerek veri egymást, három nagysága bíztatja őket és kacagnak rajtuk . . .

De később, amikor a tisztes anya maga is beleavatkozott a küzdelembe olyképen, hogy az egymásbacsimpaszkodott kölykök tarkóját elkapta és összeütötte az orrukat, azon töprengtem, hogy jó volna belerúgni a mamuskába, de úgy, hogy mégse álljon Pestig.

A gyerekek nemsokára megunták a módját és fejni kezdték a kutat. Babráltak, ügyetlenkedtek, közben a mama is megszomjazott:

— Jaj, meddig kell várni ezekre a kölykökre — szólt és széthúzta összetolható alumíniumpoharat — gyerünk inni, lányok, *ezek* ráérnek, itt születtek, itt is fognak meghalni (?) de mi látni is szeretnénk a váróból valamit, ha már ide jöttünk . . . Menjetek onnan gyerekek! Nyomd le azt a kutat Zsuzsikám annál a fogónál, majd én tartom a poharat.

Az egri artézikutaknak (gyalázatos vizet adnak, reggeltől estig állhat a kannában, akkor is meleg) ismerni kell a természetét. Lassan szabad csak kezelní, mert az erős víznyomás kisodorja a poharat a kézből. Így történt most is. A pohár nagyot kopant a földön, anya és lánya ruhája pedig úszott a jó egri melegvízben.

Most a gyerekeken lett volna a sor, hogy nevessenek, De ők parasztszülők gyerekei voltak és nem mertek nevetni . . .

Ha már ennyire elkalandoztam a szigorú általánosságuktól és egyéni élményekkel foglalkozom, mielőtt visszatérnék a régi kerékvágásba, hadd mutassam be Annát, a mosónőt.

Ugyanennek a vasárnapnak a délutánján ismerkedtem meg vele, miután lemondással kellett megállapítanom, hogy kávéház, ahol a napilapot elolvashattam volna, nincs Egerben (a „Corzó“ is inkább kocsma, mint kávéház, viszont újságok ott sincsenek), és más szórakozás hiján az Érsek-kertbe mentem, ahol legalább dzsesszimitáció harsogja a kerítés körül ácsorgók fülébe a polgári dalkultúra szekszuális nyavajgásait.

Anna harmincöt éves volt. Meg kell vallanom, csak úgy tudtam megnyerni a bizalmát, hogy helybeli nőtlen asztalossegédnek vallottam magam. Erre ő is felengedett tartózkodásából.

— Én nem szégyellem a mesterségemet — mondotta — mosónő vagyok, nincs azon szégyellni való ... A múltkorig együtt jártam egy fiúval — mesélte később — egy géplakatossal, de azrán megtudtam róla, hogy milyen jómadar, arra oszt kiadtam az útját.

— Mit csinált?

— Hát . . . rossz nőkhöz járt! Úgy kipöndörittem, hogy no! Viszakértem a zsebkendőmet, a fényképet meg összetéptem és megtapostam.

— Jól tette.

— Ugye? Mert én azt mondom, ha a lány kitud tartani egy férfi mellett, akkor a férfi is tartson

ki mellette. Az egy szemét, akinek több kell egyszerre.

Anna szerelmi felfogásának kinyilatkozatása után fordítottam egyet a beszéd kerekén, miután egészen másra voltam kíváncsi.

- Mennyit keres a mosással⁷
- Egy pengőt egy napra. És kosztot.
- Meg tud abból élni?

— Mit csináljak? Ha muszáj ... Jó, hogy lakásért nem kell fizetnem, mert a szegénygondozóban lakom.

— Nem gondolt még arra, hogy többet kérjen?

— Biztosan adnának többet is. De ha nem tudnak,

— De hát igazság az — csavargattam tovább — hogy maga, aki reggeltől estig dolgozik, csak egy pengőt kap, míg mások, akik negyedannyi munkát se végeznek, tíz, tizenöt pengőt, vagy még többet vágnak zsebre?

— Hát. . . *Mindig volt szegény és gazdag, de mindig lesz is.*

— Hova szokott járni?

— Templomba. Vasárnap délután meg kijövök ide.

— Munkások közé nem jár?

— Nem. Minek?

— A múltkor valaki azt mondta . . . nem tudom, igaz-e, talán maga meg tudná mondani . . . szóval azt mondta, hogy menjek el az Érsek uccába, a szociáldemokratákhoz. Azt is mondta az illető,

hogy azok a szegény ember érdekeiért dolgoznak. Mit gondol, igaz lehet ez?

Az arca elkomorodott, félrefordult, nem válaszolt. Biztatásomra végre megszólalt:

— Nem tudtam, hogy maga ilyen . . .

— Milyen? Én nem vagyok közülük való, azért kérdeztem meg, hogy tudjam, menjek-e, vagy sem?

— Dehogy menjen. Ne legyen maga demokratapárt!

— Demokratapárt? Mi az?

— Hát kommunista. Azokat hívják így.

— És mit akarnak azok?

— Ajaj! A kommunba is jött Kun Béla, hogy szervezkedjünk, mert így lesz, meg úgy lesz, oszt a végin sehogyse lett. Még munkát se kapott az ember.

— Most sincs munka. Millió és millió ember áll munka nélkül a világban.

— Az nem igaz! Csak annak nincs munkája, aki nem akar dolgozni. Aki akar, mind dolgozhatik, csak ott a baj, hogy a szegényember mind úr akar lenni, nem elégszik meg azzal, amit a jóisten adott neki.

— Ki mondta ezt magának?

— A tiszteletendő főnöknő a szegénygondozóból...

— És tudja, mi van Oroszországban? — folytatta később. — Ínség! Egymást ölik az emberek! Múlt vasárnap is az oroszokért imádkoztunk. Még a templomaikat is elvették a vörösök.

— Segítik itt a papok a szegény embereket?

— Persze, hogy segítik. Nem is egyszer eljár-

tak már a városházán a szegényekért. Aztán van temetkezési egylet, aki nagyon szegény, azt ingyen temetik. Kenyeret is osztanak,

—Mást nem adnak?

—Mit adhatnának? Olyan szegény emberek, akárcsak mi. Csak az ennivalót kapják az egyháztól, meg a ruhát, ami rajtuk van,

—Földjük sincs?

—Az sincs.

—Honnan tudja?

—Tudom . . .

. . . Sötétedett. — Én már megyek — mondta Anna. Elkísértem a kertkapuig, ott megállt.

— Ne jöjjön tovább. Meglát valaki, hogy magával sétálok és megtudja a főnöknő.

— No és? Baj lenne?

— Bizony. Aki férfival sétál, az erkölcsstelen. És azt kiteszik a szegénygondozóból.

— A vőlegényével se sétálhat?

— Nem.

— A tulajdon bátyjával se?

— Azzal se. Senkivel.

— Ezt magyarázza meg nekem, kedves Anna. A papok ugye mind azt hirdetik, hogy a családi élet szentség? Hogy mehet akkor férjhez egy lány, hogy ismerje meg azt az embert, akihez hozzáköti majd az életét, ha nem is sétálhat, nem is beszélgethet vele?

Vállat vont. A felelet már meghaladta volna értelmi képességét. Ő csak a dogmákat és a rideg

szabályokat ismerte s az *ingyenes födelet* láta a szeme előtt, amely alól, ha harmincöt életéve ellenére férfival sétál az uccán, kiteszi mint erkölctelent a „tisztelendő fönöknő“ . . .

A kertkapun túl elváltunk. Anna szapora léptekkel sietett haza, hiszen az időpontot is megszabták ezeknek a nagykorú proletárlányoknak, amikorra otthon kell lenniök. Néztem utána a lebukó esetében, amíg vékony alakját el nem nyelte a sötétség.

A sötétség...

És még egyet, befejezésül.

Minél mélyebbre sodor valakit a gazdasági örvény, annál erősebben él benne a vágy: Pestre kerülni. Pestre, ahol az ő szemükben mindenkinék biztos a megélhetése s ahol az ő számukra is nagyobb kenyерet szelnének, vagy ha tetszik: leszelnék azt a karaj kenyeret, amelynek hijjával vannak idehaza. Egy földművesasszony tölem kért tanácsot, hova forduljon a lánya, hol kaphat legkönynebben munkát, ha összel feljön a fővárosba? Rövid, kíméletlen szavakkal vázoltam előttük a helyzetet, csendes, mély letörtség ült az arcukra, aztán megszólalt az anya:

— Hallod? Így írta haza Örzse néne fia is . . .

És Pestre akart jönni az a kéményseprő is, aki kiesett a szakmájából, kiesett minden honnan, amibe belefogott s aki — „harmincöt éves vagyok, kérem, de nem voltam még Pesten soha“ — úgy beszélt

a terveiről, mint akik a hajdani konjunktúra idején kimentek Amerikába, szerencsét próbálni.

Az ő világában ugyananyi utat, ugyanannyi változást jelentett a főváros. És tízezrével találunk embereket a magyar vidéken, akik sokat éltek és megöregedtek, de nincstelennek születtek s ezért nem láthatták még soha Budapestet ...

A soroksári hitleráj.

Három ut vezet Budapestről Soroksárra, kettő ezek közül pénzes embereknek való. Egyik a kunszentmiklósi MÁV-vonal, a másik a ráckevei helyiérdekű, amelynek négy állomása is van a községben, kiki ott szállhat le, ahol a legkényelmesebb. A lakosság jelentős hányada viszont a pesterzsébeti körforgalmat kedveli, párpertes járás a végállomásig megéri, hogy 24 fillérért válthasson egy "sárga" átszállót, amellyel eljuthat akár Kispestig, vagy Rákospalotáig is.

Soroksár felé a három útvonal közül ez az utóbbi a legérdekesebb. Pesterzsébeten száll le az utas, átvág egy széles, csupasz réten, elhalad az Újtelep széle mellett és hat-nyolc perc múlva már Soroksáron jár. Nincs tábla, amely a két helység határát jelzi, csupán egy keskeny, névtelen köz választva el egymástól Erzsébetet és Soroksárt. A köz egyik oldalán, periférius nyomortanyák szomszédságában, még érzi az ember a főváros közelségét,

míg a másik oldalon egy merőben más népemsát világot talál, egy elszigetelt életet élő, önmaga változatlan világába eltemetkezett, mondhatnánk: elsatnyult embercsoportot. Az életet jelentő dialnamikus mozgás hiányzik Soroksárból és minél tovább jár ott az idegen, minél több házban fordul meg, annál mélyebben kell látnia, hogy a zöme ennek a népnek, főleg a földművesek és a kereskedők, beláthatatlan távolságra állnak mindattól, amit kultúrának, banálisabb, de kifejezőbb szóval: amit *mának* nevezünk.

A község rendkívül keskeny és hosszú. Egyfelől a Duna, másfelől vasúti sín határolja; a két határ között négy hosszú, párhuzamos ucca nyúlik el, amelyeket néhány apró mellék ucca kapcsol össze, A síneken túl fekszik a községhez tartozó Vargatelep és az apró Sólyomtelep. Egyedül a főuccája aszfaltozott, a mellékutcaiban eső után még kereszteződéseknél sem lehet egyik oldalról a másikra átmenni a bokáig érő sártengeren. A hepehupás Dunaparton sáros, vagy fagyos időben csaknem életveszélyes a közlekedés, különösen a patak felett vezető hintázó pallókon keresztül.

A közhelyi világítás silány. A mellékuccák korom-sötétek. A házakban villany aííg egynéhány található, ott is többnyire egy szál drónon függ az idélenél felszerelt, egyszerű bádogernyő és a körte (néhol meztelen körte, ernyő nélkül) úgy, hogy a fénye jobban rontja a szemet, mint a petróleum-

lámpáé. Az esti órákban a lehetőség legvégső határaig sötétek az uccai üzletek, mert kicsi a forgalom és a tulajdonos nem birja el a magas áramdíjat.

A házak külső jellemzője a két kapu. Az egyik a „dísz“-kapu, amelyet leszögeznek, vagy lezárnak, noha ez nyílik a kövezett tornácról s a háziak vagy a vendégek a törötkilincsű faajtón át, poros, vagy sáros udvaron keresztül jutnak a szobába. minden háznak két különbejáratú szobája van, az egyiket — az elsőt — tisztára sikálták, tiszta bútorokkal rendezték be. Ennek az ajtaja szintén zárva van, ezt sohasem használják. A hátsó szobában él együtt a család, hol kényelmesen, hol összezsúfolva, aszerint, hogy mennyi a családtagok száma. Kényelmetlen életmód ez? Nem higiénikus? Annyi baj legyen. A díszkapu és a tiszta szoba a fontos. És az megvan. Akár népszokás ez náluk, akár tradíció, annyi bizonyos, hogy — *mint minden ilyesmi* — az észszerütlenségek halmaza ez is.

Ezeknek a zöld díszkapuknak (Soroksáron ugyanis száz ház közül kilencvenötnek fehérremeszelt fala és zöldremázolt kapuja, kerítése van) a magyarázatát legtalálóbban egy értelmes bennszülött adta: *gazdagságukat* akarják mutatni az építkezésben is — ezért a fölösleges kapu — s a többiek egyszerűen leutánozzák őket. — Később bizonyára elveszett a gazdasági alap s csak a népszokás maradt meg belőle. Soroksár népe, elsősorban a pa-

rasztság, még ma is igen gazdag; *ez a magyarázata annak is, hogy a horogkeresztes eszmék térthódít-hattak közöttük.*

Egyes budapesti napi és hetilapok többízben foglalkoztak már a magyarországi nénetség körében fellépő, Berlinból irányított pángermán agitációval, amelynek a Soroksárral szomszédos Dunaharaszti a főfészke. De arról már kevesen tudnak, hogy a soroksáriak *szlovákoknak*, és *idegeneknek* nevezik a magyarokat és bojkottálnak — a maguk módja szerint — minden és mindenkit, aki magyar. A soroksári asszony ha *megveri* a gyerekét, „büdös szlováknak“ titulálja. Németek és magyarok közötti vegyesházasság az ő szemükben egyértelmű a hazaárulással, Mindez azon az alapon történik, mert Berlin agitáció a szerint a németek előbb éltek ezen a földterületen, mint a magyarok. Egy példát? *Karl Springenschmid* birodalmi német náciíró írja *Grossmachte unter sich* c. munkájának 155. oldalán: „A magyarok betörtek Odenburgba (Sopronba) és ezzel megfosztották Burgerlandot természetes fővárosától“. Így fest a bálványozott hitlerizmus magyar vonatkozásban. Ezen az alapon hirdetik e svábság vezetői azt is, hogy az itt élő magyarok „német kenyeres“ esznek . . . Mintha már hallottunk volna ilyen tébolyodottságot valahol, Csak ott nem német hanem más „nemzetiségi“ kenyérről volt szó . . . Viszont a pángermánok, vagy ha tetszik: a magyarországi horogkeresztesek az anyaországi párttal ellentében nem antiszemitaik, hanem — magyarelleneseik! Ami vi-

szont legkevésbbé sem zavarja bizonyos kétes faj-magyar elemeknek a nácizmus iránt érzett rokon-szenvét.

S a hatóságok? Egyszerűen nem vesznek sem-miről tudomást. (Saját akaratukból, vagy felsőbb uta-sításra?) Egy apróság, amely azonban jellemző: a közérdekű hirdetményeket, amelyeket nemzetiségi vidékeken magyar nyelven és az illető nemzetisége nyelvén, dobolás útján közlik a lakosságai, itt csak németül olvassa fel a kisbíró. Tehát nemcsak sem-legességről nem beszélhetünk a hatóság részéről, hanem, egyenesen tápot adnak a Soroksáron magyar-ellenes formában jelentkező náciszellemnek.

Nehogy félreértés legyen, tiltakozom az ellen — bár úgy vélem, erre semmi szükség — hogy valaki sovinizmust magyarázzon bele ezekbe a sorokba. Söt! A nemzetiségeknek igenis meg kell adnia minden államnak az öket megillető jogokat, így elősorban a saját nyelv használatát, a saját kultúra fejlesztését. *De ez a jog nem terjedhet odáig, hogy egy idegen állam imperialista politikájának egyik eszközévé váljék.*

(A tárgyilagosság kedvéért megemlítem, hogy egy másik nemzetiségi községen felemelő módját láttam az ellenpropagandának, a magyar gondolat népszerűsítésének: az elemi iskolából kitóduló gyerekek mindegyike a Budapesti Hírlap képes mellékkötöt szorongatta a kezében, amelyet a tanítójuk osztott ezét közöttük. Rossz nyelvek bizonyára egyéb propagandáról beszélnének, ha nem volna kéznél az

ellenérv, Marton Béla bölcs intézkedése, amely lehetetlenné teszi, hogy az elemi iskola növndékei a Népnek aktív tagjai lehessenek.)

Kultúrájuk a legalacsonyabb. Amit a föld összes államai közül a Szovjetköztársaságok Uniójában sikerült legszembeszökőbben megvalósítani: a nemzetiségek önálló kultúrtevékenységét — akiknek önálló újságaik, magukírta, eredeti könyveik, saját színházaik vannak, — azt itt egyelőre elközelni is lehetetlen. Nem az a hiba, hogy a magyar nyelvvel állnak hadilábon, miután csak egy töredékük képes megérteni, sőt elolvasni a magyarnyelvű sajtót, hanem az, hogy a saját anyanyelvüket sem tudják kellő módon felhasználni. Körülbelül tíz százalék közöttük — főleg a nők között — analfabéta, Az öregasszonyok között — akik magyarul egyetlen szót sem értenek — meg egyenesen ritkaságszámba megy, aki olvasni, vagy különösen aki írni tud. Napilapjuk a Neues Politisches Volksblatt, folyóiratuk a Sontagsblatt. (A Pester Lloyd színvonala ide már toronymagas!) Ezt a két lapot olvas-sák, már amennyire. Mert ami szellemi termék, az *egyszerűen nem érdekli őket*. Különösen az asszonyokat nem. „Elég nekünk a munka, meg a baj a gyerekekkel — mondják — nem érünk rá olvasni“. Kultúranélküli életük tehát a horogkereszt *Kinder-Küche-Kirchen* (gyermek, konyha, templom) jelszavára vezethető vissza. Jellemző, hogy a fentemlített

nemzetiségi sajtótermékeket — Budapesten szerkesztik, tehát egyik sem a németség szószólója, csupán *irányítóid*, közismert szellemben és érdekekért. Különösen a Sonntagsblatt, egy Kussbach nevű pán-germán agitátor-ügyvéd hetilapja, amelyet a múltkorban betiltottak — no nem holmi náci-agitációért, csupán bizonyos alaki okokból, s amely a következő héten *Neues Sonntagsblatt* címen már újra megjelenhetett ... Két mozia is van a községnek, plakátjai egymással vetélkednek, hogy melyik tud többet ígéرنi a közönségnek; „vérfagyaszta dráma! A legizgalmasabb történet!“ „A világ legkacagtatóbb vígjátéka! Ilyen még nem volt!“ „Könnyekig megható tündérszép történet! A szerelmesek minden cselszövésen keresztül megtalálják egymást!“ satóbbi. Ilyen feliratok váltakoznak a plakáton. A mozitulajonosok biztosan tudják, hogy mit csillálnak és hogy mivel lehet a népre hatni, *hét kilométerre a fővárostól*.

Vannak kultúresték is, amelyet egyrészt egy katolikus kongregációs egylet önképzőköre rendez, másrészről a szociáldemokrata munkásotthon műkedvelő gárdája, de a két egyesület műsora nem sokban különbözik egymástól. Az egyik ismeretlen nevű páterek vallásos tárgyú színdarabjaival, a másik régesrégen elavult polgári népszínművekkel lakaítja jól a kultúrára éhes soroksáriak maroknyi csoportját. De elhangzanak a munkásotthonban komoly, tudományos előadások is, úgy hogy a tagok jobban ismerik Frau-dott, vagy a régi filozófusokat, mint a szóbanforgó

másik egyesület előadásának résztvevői a saját világnézetük bölcselőit.

Osztályhelyzetük visszatükröződik a temetésen is. Egész életükben a halállal járó ceremóniákra késszülnek, a kétéves gyereket már beíratják a temetkezési egyletekbe. Három egyletük van, a helybeli, a dunaharaszi és a taksonyi. 10-20 filléres dijakat fizetnek minden haláleset után; hatszáz halotttól kell fizeiniök, hogy megkapja a család az egyletenként változó, 150-350 pengős temetkezési segélyt, (A biztosító intézetekkel szemben bizalmatlanok, mert azok Pestről küldik az ügynökeiket. Az egyletek pedig az ő köreikből valók.) Ha valaki azt mondja magáról: „kifizettem minden egyletei“, ez ennyit jelent, hogy „életének“ egyik legnagyobb kötelességét teljesítette. Lenézik az olyan családot, aki a temetkezési segélyekből saját létfenntartására csak egyetlen pengőt is fordít! „A hátramaradottak majd csak gondoskodnak magukról, ez a pénz a halottat illeti“. Mert minél többet fizetnek — márpedig a lakosság zöme legalább két egyletnek a tagja — annál díszesebb a temetés: szebben beszél a pap, cifrább a koporsó, több a zászló és nagyobb a gyászkórus. (Ebben különbözőek a magyar szegényparaszttól, aki azt monja: „Senki se maradt még a földszínén.“) A temetésre felvonul a háromnegyed falu, főleg az asszonyok. Minél vagyonosabb volt valaki életében, annál nagyobb a gyászoló közönség . . .

Az itt közölt részletek természetesen a gazdaggabb osztályokra, elsősorban a földművesnépre vonatkoznak. Akik a rendszer válságát a saját bőrükön érzik, azoknak már egészen más a gondolatviláguk s a külsőségekben legfeljebb a társadalmi kényszer nyomása alatt majmolják a többieket.

Soroksár híres milimárija immár a múlté. Igaz, hogy csak a közelmúlté. Amióta a Gömbös-kormány meghozta a tejrendeletet és a környékről nem szabad tejet behozni a fővárosba, azóta megszűnt ez az iparág, vagyis ismét kisebb darab kenyér jutott néhány embernek. A milimárik megtanulták szidni a kormányt: „Nem igaz — mondják — hogy mi piszkos tejet vittünk be a városba! Csak a budaörsiek vizelzik a tejet, mi mindig tiszta árut adtunk. Ez is, mint minden, a kartelek érdekében történt“. Azért mégis megélnek valahogyan, mert legnagyobb részük nemcsak tehenészettel, hanem földműveléssel is foglalkozik.

Az iparosoknak úgy megy a soruk, mint az ország bármely más vidékén. A söprükötés igen nagy iparág Soroksáron, viszont a kereset csökken, a söprükötők száma meg emelkedik. A „soroksári kenyér“ néven ismert specialitást nem láttam sehol. Pékek és fűszeresek sokkal rosszabb kevyeret adnak, mint amilyen Pesten kapható.

A gazdasági válság legjobban a munkásosztályt sújtja. Ennek tudható be, hogy a munkásság nem dől be a horogkereszt maszlagának, hanem még ma is szinte kivétel nélkül szociáldemokrata. A Var-

gatelepen például alig van ház, amelynek gazdája ne volna Népszava-előfizető. Az is jellemző tünet, hogy a „vegyesházasságot“ kötők kilencvenkilenc százaléka a szociáldemokraták soraiból kerül ki, *Soroksáron a sváb szervezett munkásság az egyetlen csoport, amely állandó, szakadatlan harcot folytat a magyarellenés pángermán agitációval szemben!* És hogy az a néhány intelligens munkás (mert Soroksáron az egyetlen szellemileg felsőbbrendű réteg a munkásság) aki nem tagja a szociáldemokrata szervezetnek — milyen mentalitású, mutatja az a terebélyes asszonyoság, akivel beszélgetni kezdtem, miután elmondta, hogy a szakszervezetbe „asz emper csak pefiszet, pefiszet, de ha kői, nem kap semmi segély.“ Meg kellett kérdeznem;

— Melyik szakszervezetben van, hogy ilyen jól tudja?

— Asz uram fanpenn ... A keresztény-szóciál...

— Értem. Szóval a férje munkanélküli lett és nem kapott segélyt. De miért nem ment a szociáldemokratákhöz?

— Á . . . Foltunkmi már ott is. *De ma keresztény kurszus fan, hát kői lenni keresztény. Ha lesz szociáltémohrát, mi is leszünk az. Ha lesz kómunista, mi leszünk kómuniszmus. Mintig oda kői tartam, ahol az urak!*

Ennél világosabb és öszintébb beszédet, amely egyúttal egy egész korszellem keresztmetszete is, még nem hallottam. Hány és hány tízezer ilyen „magyar testvér“ ágál ma az országban, mint ez az egyszerű

svábasszony? De csak legyenek is! Minél több ilyen élharcost a mai rendszernek — s akkor mégsem olyan fekete az ördög, mint ahogy azt a túlsó oldalon festik előttünk!

Még egy szót a rokon kapcsolatokról. Nem azokról, amelyeket németországi agitátorok kutatnak fel (vagy ha nincs: gyártanak) családjuk s egyes magyarországi sváb családok között, hogy legyen jogcímük idejönni és elvetni németlakta községekben a nácimagot, hanem arról, amelyet egy sorok-* síri ember leplezett le előttem, mondván: „Au öccsém most jött haza Németországból. Megkérdezték, tagja-e a nyilaskeresztes pártnak? Mert aki fel tudja tudja mutatni a pártigazolványt, annak ott biztos a megélhetése. De miután ő nem volt párttag nem kahatott munkát.

Íme, a horogkeresztes internacionálénak van tehát turáni szekciója is! S aki elolvasta ennek a könyvnek az utolsó fejezetét, különösen ami a kisebbség egy részének politikai magatartására vonatkozik: minden egy, hogy polgár e az illető, aki a saját szemszögeből „a magyarság erőszakos kiszorítását és kipusztítását“ olvasta ki belőle, — vagy nyitottszemű proletár, aki egy fasiszta nagyhatalom imperialista törekvésein látja meg mögötte, az ut mindkét oldal számára csak egy lehet: *egységes harc a magyar-német gazdasári, kulturális, de mindenekelőtt a politikai kapcsolatok ellen; harc a horogkereszt s a nyilt, vagy burkolt magyarországi követői ellen.*